

Uhapšeni Broz i primorski radnici, među kojima je bilo članova ilegalne KPJ i simpatizera KPJ, vlakom su iz Bakra prevezeni u Ogulin, gdje su bačeni u tamošnju kulu u kojoj se nalazio zatvor.

BORBENI ČLANAK u »BORBI«

I prije hapšenja, Josip Broz je u Zagrebu pisao članke za radničke listove. Tako je 5. svibnja 1927. objavio članak »Zabrana konferencije metalaca« u listu »Organizovani radnik«. U svibnju iste godine napisao je vrlo zanimljiv, poučan i koristan članak koji, na žalost, nije objavljen. Riječ je o rukopisu »Štampa kao agitaciono sredstvo u radničkom pokretu«, s potpisom Broz, a koji je policija našla u stanu gdje je živio. U tom rukopisu je napisano:

»Nesumnjivo da je štampa jedno od najjačih sredstava u radničkom pokretu za prosvjećivanje i osposobljavanje proletara za borbu protiv kapitalističke klase.

Štampa nam je sačuvala i prenijela iz prošlosti ideje (i) iskustva naših velikih proleterskih učitelja i boraca.

Štampa nam je u današnje vrijeme najpotrebnije i najjače oružje protiv reakcionarne i kapitalističke klase.

Nije, dakle, čudo kada danas buržoazija u prvome redu najbjesomučnije proganja i kažnjava suradnike (i) novinare radničke štampe.

Dok s jedne strane ovako postupa sa pojedincima, sa druge strane »buržoazija« stvara najstrože zakone protivu štampe. Ne radi se ovdje o tom da ti zakoni pogađaju buržoasku štampu, jer rijetki su takvi slučajevi, već da uguše radničku štampu, koja uslijed materijalnih nedostataka veoma teško stoji.

Šta je uzrok tome da se buržoazija tako mnogo plaši radničke štampe. Uzrok je taj što radnička štampa iznaša sva pr-

ljava djela kapitalističke klase. Kroz radničku štampu radni narod grada i sela saznađe na vrijeme razne težnje i ciljeve buržoaske politike. Radnička štampa je taj stražar koji budno pazi i svako časa upozorava proletarijat da bude na oprezu.

Sa jedne strane, kapitalistička štampa imade na raspolaganju sva sredstva i može dnevno da izlazi u velikim formatima, da sipa obilatno razne laži.

Sa druge (strane), radnička štampa može da opstoji samo potporom i žrtvama svjesnih radnika i seljaka.

Kad vidimo od kakve je važnosti rad štampe, dužnost je svakog svjesnog radnika da nastoji da radnička štampa prodre u svako selo, te svako mjesto gdje imade radnog naroda.«

7. srpnja 1927. u zagrebačkom »Organizovanom radniku« Broz je pod pseudonimom Metalac objavio oštar napis »Tko je neprijatelj metalaca«, a 14. srpnja, u istom listu, članak »Položaj bravarskih radnika«. Ovo su — koliko mi je poznato — posljednji Brozovi članci prije nego što je završio u zatvoru.**(...)

NAPOMENE:

* Zbog obimnosti tekst Armanda Cernjula objavljujemo u skraćenoj verziji. Opre delili smo se da iz opširnog feljtona pažnju čitalaca usmerimo na manje poznate publicističke prvence Josipa Broza Tita iz 1926. i 1927. godine, koji odslikavaju još jedan aspekt Titove revolucionarne aktivnosti u predratnom razdoblju. (Redakcija)

** Drug Tito nikada nije prestao pisati. Kad god je zatrebalo, latio se pera ili mašine — u predratnom razdoblju, u ratu i nakon oslobođenja naše zemlje od fašističkog okupatora. Njegova pisana riječ i govori uvijek su nam davali podstreka i morala za progresivan rad.

STASANJE REVOLUCIONARNE PARTIJE PROLETARIJATA KAO VODEĆE SNAGE RATA I REVOLUCIJE

Uloga Komunističke partije u epohalnoj revoluciji i narodnooslobodilačkom ratu može se shvatiti ako se uđe dublje u bitne prethodne pretpostavke njenog izrastanja u vodeću snagu radničke klase, radnih ljudi i građana Jugoslavije i svih njenih naroda i narodnosti. Nijedna druga politička snaga nije mogla da osvoji takvu poziciju u istorijskoj borbi jugoslovenskog društva, osim Komunističke partije, jer je ona iz položaja radničko-klasne avangarde koncipirala, na marksističkoj osnovi, program neposrednih i dugoročnih ciljeva. Njena polazna osnova bila je u Lenjinovom stavu da se istorijske promene u društvu izvode ako se u njih uključe, kao aktivni faktori, radnička klasa i većina ostalih radnih masa. A njihovo uključivanje kao subjekta socijalističkih promena pretpostavlja prethodne idejne i organizaciono-političke pripreme, ne samo komunističke avangarde, već čitave klase kao vodeće snage rata i revolucije.

Ako se ima u vidu da je Komunistička partija Jugoslavije nastala iz socijaldemokratskih grupa i partija koje su ranije, pre prvog svetskog rata, formirane i delovale pod raznim uslovima i uticajima, onda pitanje njenog izrastanja u revolucionarnu marksističko-lenjinističku partiju nije moglo biti jednostavno. Plejada revolucionara, među kojima prvi sekretar KP Filip Filipović, iako formirana na marksističko-lenjinističkoj tradiciji i idealima oktobarske socijalističke revolucije, nije mogla, poput magije, da hitro dovede Partiju do idejno-političke i organizacione usklađenosti. Uz druge objektivne okolnosti, to je doprinelo da po uticaju u parlamentarnom i političkom životu društva druga partija brzo bude razbijena pod nasilnim udarima jugoslovenske buržoazije i kralja apsolutiste. Pokazalo se da Partija mora da izvrši idejnu diferencijaciju u svojim redovima i na toj osnovi, shodno borbi za nove ciljeve, stvori jedinstvenu organizaciju ukorenjenu u klasi i radnim masama društva.

Idejna diferencijacija u Partiji odvijala se u najtežim uslovima po nju: razbijena od strane buržoaskog režima, u dubokoj ilegalnosti, s drastično smanjenim brojem članova, od kojih je većina ležala u zatvorima, Partija je kroz oštro suprotstavljanje grupa izgrađivala svoj revolucionarni program. Obistinilo se Lenjinovo predviđanje o oseci revolucije, što je imalo za posledicu smanjivanje entuzijazma u Partiji, a pošto o najvažnijim pitanjima klasne borbe nije imala stabilne stavove, nije mogla ozbiljnije da utiče na jačanje klasnog pokreta. Trebalo je izgraditi stavove o nacionalnom, seljačkom, organizacionom i sindikalnom pitanju, praktično o svim važnijim pitanjima revolucionarne borbe u Jugoslaviji. Desna i leva frakcija imale su gotovo dijametralno suprotna stanovišta koja su na Trećoj konferenciji, 1924. godine, raspravljena i usvojena stanovišta levice. Ona su podrazumevala borbu Partije za rešavanje vitalnih pitanja života seljaka, dokidanje feudalizma, zaštitu od zelezašenja, podelu zemlje bezemljašima i zaštitu bezemljaša i siromašnih. O nacionalnom pitanju zauzet je stav o izgradnji federativne Jugoslavije na demokratskim principima i ravnopravnosti naroda i narodnosti. Nisu prevaziđene sve razlike u pitanjima odnosa KP i sindikata, ali su u osnovi prihvaćeni osnovni principi boljševičke partije; oni su prihvaćeni i u pitanju organizovanja Partije, čime je demokratski centralizam konačno u nju ušao. No, time nisu i u praksi sva ta pitanja automatski bila rešena. Potreban je bio duži proces da bi u svest vodećih kadrova Partije mogli da se ukorene revolucionarni stavovi.

Klasni karakter društvene uloge KPJ u ratu i revoluciji

radoš smiljković

Dubina socijalne revolucije u uslovima složenog narodnooslobodilačkog rata, u periodu 1941—1945. godine, aktualizira i podle četrdeset godina bitna pitanja društvene uloge KPJ, osnovnih oblika i formi njenog delovanja. Izvedena je po svojoj klasnoj suštini socijalistička revolucija u izuzetno složenim uslovima nacionalnooslobodilačkog rata, pod okolnostima oštre suprotstavljenosti patriotskih i okupatorskih snaga, izdašno pomaganih brojnim kvizlinzima. To su, istovremeno, bili i uslovi kada vojno organizovani nacionalizmi naroda Jugoslavije guraju čitave narodne grupe u bratoubilački rat, nastojeći da iz toga, kroz sprepu s okupatorima i drugim klasno-buržoaskim snagama u svetu, izvuku što je moguće veće profite na račun vlastitih naroda. Neke crkvene organizacije, zaslepljene mržnjom prema drugim narodima i komunizmu, do kraja su zloupotrebile religiozno raspoloženje u funkciji uništavanja drugih bratskih naroda.

U takvoj situaciji stvarno jasan jugoslovenski oslobodilački program borbe, s čvrstim opredeljenjem za društvene ciljeve koji će sve narode i narodnosti dovesti u ravnopravan položaj u socijalističkoj zajednici, delovao je kao sunčeva svetlost podle duge i sumorne noći beznađa i osećanja napuštenosti, koje je bilo zahvatilo veliki deo narodnih masa nakon aprilskog sioma. Komunistička partija Jugoslavije, iako po broju mala, zahvaljujući takvom programu i fanatičnoj odlučnosti njenih članova i organizacija da se na najširoj narodnoj osnovi pokrene oružana borba klasno i nacionalno obespravljenih, doživela je svoj istorijski neponovljivi uspon, koji je za kratko vreme prevazišao granice Jugoslavije i Evrope. Kao feniks iz pepela, rodila se revolucionarna narodnooslobodilačka armija, koja je neprestano rasla kroz bitke s nadmoćnima, ali ne i svemoćnima, da bi se na kraju pobedonosnog pohoda revolucije na revolucionarnoj empiriji rodila parola »Armija — to smo svi mi«.



Sporom revolucionisanju Partije, pored teških uslova u zemlji, doprinisilo je mešanje organa Kominterne u vitalna pitanja radničkog pokreta Jugoslavije. Recimo, ona je korigovala ispravne stavove koji su usvojeni na Trećoj konferenciji o nacionalnom pitanju. Tako da sve do splitskog plenuma, 1935. godine, važi oficijelni stav Kominterne da rešenje nacionalnog pitanja treba tražiti u razvijanju Jugoslavije. Posle splitskog plenuma, gde je zauzet stav o usmerenosti Partije na odbranu Jugoslavije od nasrtaja fašizma i na stvaranje federativne socijalističke zajednice, KP je ojačala svoje pozicije u masama svih naroda i narodnosti.

Komunistička partija je išla sve do raščišćavanja osnovnih pitanja revolucionarne borbe i usvajanja revolucionarnog programa, koji je podrazumevao osvajanja vlasti radničke klase u uslovima Jugoslavije. A to je značilo afirmaciju vodeće uloge radničke klase i njene avangarde u objedinjavanju svih radnih masa, svih naroda i narodnosti. Pni tome je ta borba podrazumevala osvajanje ciljeva koji znače rešavanje klasnih i nacionalnog pitanja u Jugoslaviji na principima ravnopravnosti naroda i narodnosti.

Od izuzetnog je značaja bilo utvrđivanje rukovodeće uloge Partije u sindikatima i ostalim organizacijama radničke klase i radnih ljudi, te demokratskog centralizma kao osnove organizacione izgradnje Partije i njenog delovanja. Usvajanje demokratskog centralizma značilo je prvu bitnu pretpostavku eliminacije frakcija i nejedinstva u Partiji i u pokretu radničke klase i radnih masa uopšte. Iako je leвица u svim važnijim stavovima bila u pravu, njena krutost u borbi za pobjedu njenih stanovišta u Partiji imala je za posledicu, pored ostalog, usporavanje ozdravljenja Partije.

Prva konsolidacija Partije uspešno je završena Titovim dolaskom na njeno čelo 1937. godine. Njegovo dolaženje na čelo Partije imalo je za posledicu najpotpuniju konkretizaciju osnovnih stanovišta marksističko-lenjinističke partije. On je celu akciju vodio direktno u partijskim i radnim masama, uvodeći u pokret nove revolucionare neopterećene frakcionalštvom, bez mane i straha, spremne da u konkretnim uslovima u kojima deluje radnička klasa Jugoslavije pronalaze idejno-politička i organizaciona rešenja delovanja.

Tito direktno realizuje vraćanje rukovodstva Partije u zemlju, zatim njeno finansijsko osamostaljivanje od pomoći spolja, te rešavanje pitanja koja neposredno tangiraju radničku klasu, seljaštvo i druge progresivne društvene snage. On naglašava značaj rešavanja pitanja klasnog savezništva i angažovanje mlade generacije u revolucionarnim procesima koji su dolazili. Sve je to doprinelo da se Partija počne na vreme pripremati za narodnooslobodilački rat i revoluciju. Na toj liniji se ona, zahvaljujući prethodno raščišćenim bitnim pitanjima delovanja, usmerava u dva pravca:

— okupljanje širokih narodnih masa za borbu protiv predstojeće fašističke opasnosti;

— organizaciono i kadrovsko jačanje vlastitih potencijala u funkciji dvostruke borbe — nacionalnooslobodilačke i revolucionarne radničko-klasne.

U proglasu povodom anšlusa Austrije, KP piše: »Hitlerizam nije prijatelj ni dobri sused, već zakleti neprijatelj slobode i nezavisnosti Jugoslavije... Sutra će njegove čete da provale preko Karavanki u Jugoslaviju... U tome ga pomaže Musolini, koji sebi traži Dalmaciju i Bosnu.«

Partija ukazuje narodnim masama na pogreške koje vlada čini time što se odlučno ne suprotstavlja fašizmu na nacionalnom i međunarodnom planu. Za razliku od vlade, CK KPJ obraća izuzetno pažnju odbrambenim merama, ističući: »Uoči predstojeće opasnosti za Jugoslaviju, osnovna je zadaća KPJ u ovom času pokrenuti i organizovati sve narode Jugoslavije u borbi za odbranu nedeljivosti i nezavisnosti zemlje protiv nemačkih i italijanskih fašističkih agresora i njihovih pomagača«. (Decembar 1938)

Partija je pažljivo pratila sve događaje i pripremala se za rat koji je predviđala. Peta zemaljska konferencija je sintetizovala osnovna stanovišta Partije o predstojećim društvenim procesima u svetu i Jugoslaviji i zaključila da su neophodne neposredne pripreme za rat i revoluciju. Predviđajući neminovnost rata s fašizmom, partijsko rukovodstvo operacionalizuje čitav kompleks priprema i prenosi zadatke na organe i organizacije Partije, a preko njih i na ostale društvene snage uključene u Narodni front. Prema odlukama Partije, članovi su nosioci propagandne borbe protiv okupatora; oni se dobrovoljno javljaju u vojsku; prednjače u sakupljanju oružja pobeđene vojske i dr. CK KPJ je intenzivirao pripreme za oružani ustanak, tako reći, pre nego što je propao pokušaj oružanog otpora kraljevske vojske.

Zahvaljujući temeljnim pripremama za rat i revoluciju, Partija se nije zbrunila ni kada je došlo do potpisivanja pakta između Nemačke i SSSR-a, mada je to iznenadilo mnogobrojne članice Kominterne i dovelo mnoge komunističke partije Evrope u izuzetno tešku političku situaciju u društvu. Naprotiv, KPJ nastavlja još intenzivnije s pripremama, razobličavajući propagandu fašističkih sila. Ukazuje da one podgrevaju separatističke težnje koristeći se činjenicama koje govore o ugnjetavanju pojedinih naroda i narodnosti. Partija ukazuje da je *iza takve akcije fašista parola »zavadi pa vladaj«, nikako namera da se reši problem. U tom smislu ističe da je za svaki narod Jugoslavije podjednako opasan antidemokratski režim oslonjen na dominaciju jednog ili nekoliko naroda u odnosu na ostale, i separatizam jednog ili više naroda. Ona ističe da je pokušaj rešavanja položaja bilo kojeg naroda na nacionalističkoj osnovi podjednako štetan za sve narode Jugoslavije.*

Organizaciono-kadrovskom jačanju Partije prilazi klasno-politički, jačajući svoje potencijale iz radničke klase, seljaštva i inteligencije, ostavljajući otvorena vrata svojih organizacija za sve one koji su spremni da se uključe u predstojeću borbu, a na osnovu programa borbe za interes radničke klase. U drugim organizacijama koje stvara, u kojima deluje, ona afirmiše široki program okupljanja svih progresivnih i patriotskih snaga, koji otvara na delu mogućnost zajedničke borbe svih, nezavisno od ideologije, nacionalne i religiozne pripadnosti. Svesna značaja organizacije za predstojeću borbu, ona konsoliduje svoje redove i organizaciju SKOJ-a, tako da je početak rata dočekala sa dvadeset hiljada članova KP i oko trideset hiljada članova SKOJ-a. To joj omogućuje da deluje kao jezgro rata i revolucije.

Svoje delovanje Partija usmerava u dva osnovna smera:

a) Mobilizacija, organizovanje i rukovođenje narodnim masama u borbi protiv okupatora i domaćih pomagača;

b) Rušenje kapitalističke vladavine i stvaranje uslova za uspostavljanje vlasti radničke klase.

KPJ ORGANIZUJE I PREDNJAČI

Najčešće se u političkoj literaturi pod rukovodećom ulogom Partije u ratu i revoluciji podrazumeva komandovanje svim snagama koje su učestvovala u njoj. Često se, osobito u težim situacijama mirnodopske izgradnje, naglašava ta komponenta društvene uloge KPJ, kao da se želi istaći da jedino tako mogu bi-

ti obezbeđeni uspesi i kontinuitet socijalističke izgradnje. Ta komponenta je znatno više ističana i pod uplivom staljiniziranog koncepta uloge revolucionarne partije. Kada tu komponentu socijalističke revolucije ističu buržoaski političkolozi, oni to čine da bi prikriili njen stvarno dubok demokratski karakter i smisao. Iskustveni podaci će najtačnije dovesti do relevantnih zaključaka koji iskazuju suštinu fenomena rukovođeće uloge KPJ u konkretnim društveno-istorijskim uslovima rata i revolucije.

Polazeći od saznanja da je prvi interes širokih narodnih masa oslobođenje zemlje, Partija koncentriše svoje napore u tom pravcu. Imajući u vidu odnos snaga, ona se orijentiše na organizovanje partizanskog ratovanja. Započinje se osnivanjem desetina, četa i manjih odreda, da bi se, kad je ustanak uzeo široke razmere, prešlo na osnivanje većih vojnih jedinica, a onda vojnih formacija koje su sposobne da širom Jugoslavije vode velike bitke s okupatorima i domaćim pomagačima. Komunisti, njihove organizacije i organi najdirektnije su osnivali partizanske jedinice, delujući neprestano kao unutrašnja snaga radničke klase, seljaštva i inteligencije. Članovi KP su bili prava jezgra partizanskih jedinica oko kojih se širio krug boraca. Oni su preduzimali prve oružane akcije, dali prve žrtve. U toku prvih meseci borbe izginula je četvrtina predratnih članova Partije i veliki broj njenih najviših rukovodilaca, među kojima i neki sekretari SK.

Tokom oružane borbe, KPJ, prevashodno njeno najviše rukovodstvo, insistira na vojnoj taktici koja najviše odgovara ratovanju u tim uslovima. Ono ukazuje na dugotrajnost borbe, te neophodnost da se shodno tome izgrađuju jedinice i njihova borbeno taktika. Sitna gerila, koju su predlagali na početku rata neki krugovi Kominterne, od početka je odbačena kao inoćnost. Prelazak CK i Vrhovnog štaba, početkom ustanka, na oslobođenu teritoriju u zapadnoj Srbiji, praktično je demonstrirao stav Partije.

Razvijanje partizanskog ratovanja širom zemlje ukazuje još na jedan antidogmatski pristup nacionalnooslobodilačkoj i klasnoj borbi u Jugoslaviji. Komuniste nije zbunilo usmeravanje oružane borbe na selo, umesto na industrijske centre i gradove, kako je bilo zapisano u kominternovskim shemama. Oni su se od početka rata i revolucije oslanjali na milionske mase seljaštva, kao i na narode koji su između dva rata bili ugnjetavani. *Seljačke mase, pod rukovodstvom KPJ, postale su ne samo bitan faktor narodnooslobodilačkog rata, već i socijalističke revolucije.* Često se zaboravlja na ovu originalnost socijalističke revolucije u Jugoslaviji, dok se ona, recimo, u kineskom slučaju ističe.

Tokom oružane borbe *KPJ neprestano analizira iskustva i ukazuje na ono što predstavlja kariku u lancu za koju se treba uhvatiti.* Dalje, ona preduzima konkretne korake da u front borbe protiv okupatora uđu i formacije koje su se formirale pod drugim zastavama. S četnicima su vođeni pregovori sve dok nisu postale njihova izdaja i saradnja s okupatorima javna tajna, odnosno dok najdirektnije nisu započeli oružane napade na partizane.

Imajući u vidu složenost uslova klasne borbe u Jugoslaviji tokom rata, kao i njen međunarodni položaj, KPJ krajnje predostrožno vodi revolucionarne akcije. Ona neprekidno podiže svest boračkog sastava i masa na oslobođenim teritorijama i van njih. Pošto su organi stare državne vlasti stupili u službu okupatora, neminovno je bilo osnivanje nove vlasti na oslobođenim teritorijama. Partija je protiv kopiranja bilo kojih modela, već se *zalaže za organe vlasti koji predstavljaju autentični izraz društveno-političkih i ekonomskih uslova Jugoslavije.* Na osnovu iskustava stečenih na oslobođenoj teritoriji Srbije, već u leto 1941, posle dva-tri meseca rada novih organa vlasti, izvršeno je uopštavanje značajno za prenošenje u druge delove zemlje, gde su stvarane slobodne teritorije.

Faktički, novi organi vlasti, bez obzira na naziv, od početka su predstavljali organe radnika, seljaka i naoružanih boraca. Rađeci na rešavanju pitanja snabdevanja partizanske vojske, zbrinjavanja proteranih od strane okupatora i izdajnika, oni se afirmišu kao narodna vlast sa socijalističkim sadržajima. Ti organi vlasti, zajedno s vojskom, rešavaju problem zbegova dece, žena i nejakih. Oni pomažu partizanima skupljanjem životnih namirnica, ali i obaveštenjima o neprijatelju. Oni organizuju celokupni život pozadine.

Prvo zasedanje AVNOJ-a, 1942. godine, prirodna je posledica razvoja nove narodne vlasti, koja se razvila širom Jugoslavije, te je bilo neophodno jedno opšte telo koje bi objedinjavalo rad nižih organa. Pokazalo se neophodno samostalno telo nove narodne vlasti i radi njenog daljeg razvijanja i predstavljanja u inostranstvu. U tom smislu su od izuzetnog značaja odluke Drugog zasedanja AVNOJ-a, 1943. u Jajcu. Tada je faktički završen jedan ciklus u razvoju nove vlasti — takve koja predstavlja izraz interesa radničke klase i seljaštva.

KAKO JE KP RUKOVODILA

To, ipak, nije bilo komandovanje, iako je Partija bila i njegov glavni nosilac u ratu i revoluciji. »Treba shvatiti da se rukovođeća uloga Partije ne sastoji u njenom formalnom naglašavanju svuda i na svakom mestu — piše Kardelj juna 1943. — nego u stvarnoj činjenici da Partija zna da vodi narod u njego-

voj oslobodilačkoj borbi i da narodne mase slede platformu borbe koju je dala naša Partija.«¹ Ovim se ukazuje na to da je rukovođenje u ratu i revoluciji Jugoslavije imalo svoj specifičan izraz. Kardelj ga izražava kao vođenje, jer su u pitanju rat i revolucija samoga naroda na osnovu programa koji je KP utvrdila s radničkom klasom u narodu i s njim. A program se ne pretvara u praksu tako što se komanduje masama, već što se prednjači u njihovom organizovanju i konkretnom pretvaranju programa u život. Ovdje po prvi put srećemo da se rukovođeća uloga KPJ razrešava putem vođenja, čime se ističe, s pravom, demokratska sadržina rukovođenja.

Kardelj istovremeno ističe da se u ratu i revoluciji ne deluje uspešno ako se naglašava partijsko pravo rukovođenja, već ako se dokazuje na delu pravo na predvođenje. Pišući tu 1943. godine, on polazi od iskustva Partije koje navodi na zaključak da je neposredno prednjačenje, kako na nivou anticipacije revolucionarnog događanja, tako i u njemu, kondicio sine kva non revolucionarnog avangardizma Partije.

To je podrazumevalo da se paralelno sa širenjem ideja o nacionalnoj ravnopravnosti najoštrije bori protiv nacionalizma na delu; isto tako, da se realizuju ideje borbe protiv eksploatacije. Za novu demokratiju borba je najkonkretnija kada komunisti prednjače u njenom razvijanju unutar revolucionarne organizacije društva u celini.

Drugo, *KPJ je neprekidno radila na idejama o političkom uzdizanju masa.* Ona je odlučno odbacila sektaške stavove da ne treba primati u Partiju zaostale seljake i radnike, koji su inače ušli u partizanski pokret. Svi koji su spremni da učestvuju u borbi protiv okupatora i izdajnika predstavljaju saborce Partije, pa, prema tome, i njene potencijalne članove.

Treće, organi narodne vlasti nisu nijedan važniji problem ili pitanje rešavali odvojeno od naroda koji ih je birao. Tokom rata i revolucije demokratsko odlučivanje organa vlasti je glavna njihova karakteristika. Na zborovima, sastancima, dogovorima su planovi rada i akcije, suđeno je izdajnicima, dolazilo do kritike i samokritike.

Četvrto, u ovom kontekstu je izuzetno mesto *Narodnog fronta* i drugih masovnih organizacija. U njima su pripadnici ranije različitih partija i ideologija na platformi NOB-a tražili zajednička rešenja za akcije.

Peto, shvatajući značaj neposrednog uticaja revolucionarne armije, KP je delovala na narodne mase preko nje. Sve revolucionarne armije deluju na dva paralelna koloseka — silom protiv neprijatelja i idejama među masama. Partizanska armija je bila u tome izuzetna, zbog toga što je najdirektnije realizovala konkretne interese i potrebe masa koje su fizički uništavane i vekovni san stvarnog oslobođenja kroz stvaranje socijalističke samoupravne zajednice naroda.

Rukovođenje Partije ispoljavalo se takođe u držanju funkcija na ključnim mestima u vojnim jedinicama i organima vlasti i masovnim organizacijama. Ali, Partija nije postavljala svoje članove na rukovođeće funkcije. Oni su, po pravilu, dolazili na njih putem izbora, kao najprogressivniji i najdelatniji učesnici rata i revolucije. Uostalom, u uslovima rata i revolucije izbor na funkciju nosio je mnoge rizike. Neprijatelj se prevashodno svim sredstvima usremljuje na funkcionere.

Prednjačenje komunisti i skojevacu u svakodnevnim akcijama takođe je vid razrešavanja rukovođeće uloge Partije.

ORGANIZACIONO-POLITIČKA IZGRADNJA U FUNKCIJI REVOLUCIJE

Celjijski sistem organizovanja članstva pokazao je svoje prednosti još između dva rata. Zahvaljujući njemu, članovi Partije su bili svakodnevno povezani, pratili su razvoj događaja na svom terenu i primali obaveštenja o situaciji u celom oslobodilačkom pokretu. Dogovarali su se svakodnevno o akcijama koje su izvođene prema utvrđenoj strategiji i taktici. Celije su bile pogodno i kao organizaciona pretpostavka konspirativnog rada Partije. One su osnive u osnovnim vojnim jedinicama i na teritoriji, u okupiranim gradovima i selima. Obuhvatale su mali broj članova, da bi lakše delovale u ratnim uslovima. Od njih se očekivala inicijativa, jer ratni uslovi nisu pogodni za veće, pogotovu stalno komuniciranje s forumima i velika dogovaranja članstva, već za brzo dogovaranje i efikasno izvršavanje.

Iako uslovi nisu bili pogodni za razvijanje šire demokratije u Partiji, ona je bila u odnosima njena noseća komponenta. Izbori su organizovani gde su ratni uslovi to dozvoljavali. Članstvo je neprestano izveštavano o stanju u Partiji i pokretu u celini. Neprestano je omasovljavana Partija iz redova radnika, seljaka i mladih. KPJ je u rat ušla s 12.000 članova, od kojih je veći broj izginuo u borbi, a kada je oružana borba završena, 1945, ona je brojala 141.000 članova, od kojih je 85% bilo mlade od 25 godina. To važi i za partijske forume, vojne starešine i rukovodstva države i masovnih organizacija.

Demokratski centralizam je tokom rata i revolucije bio osnova organizacije i delovanja Partije. Često se kaže da u takvim uslovima ima malo mogućnosti za njegovu demokratsku realizaciju. Međutim, istorijske činjenice kazuju da su takve mogućnosti realne ako su svi delovi i pojedinci delili istu sud-

binu. Stoga je u vreme oružane revolucije mnogo insistirano na kritici i samokritici. Zatim, na smenjivosti rukovodilaca koji se ne pokazu na visini zadatka. Nisu bili retki slučajevi da pojedini nosioci krupnih političkih i vojnih funkcija idu u jedinice da rade kao obični borci.

U ratu i revoluciji posebna pažnja je posvećivana obnavljanju Partije novim članovima i njihovom idejnom uzdizanju. Rukovodstvo Partije, a Tito kao generalni sekretar, posebnu pažnju skretalo je organizacijama Partije na pitanje primanja novih, mladih ljudi i njihovo biranje na rukovodeće funkcije. Tito piše da je Partija živući organizam koji mora neprestano da se »obnavlja i izgrađuje«, ako želi da ostane vodeća snaga radničke klase i radnih masa. S tim u vezi najoštrije napada one ljude u Partiji koji nemaju poverenja u nove kadrove.¹ Takođe kritikuje sektaštvo i zatvaranje partijskih organizacija i forume.

»Neki rukovodeći drugovi stalno jadikuju da nema ljudi. Oni obično vide samo nekolčinu najaktivnijih, koji se obično preopterećuju raznim funkcijama, a ne vide sve one mnogobrojne nove snage koje svakodnevno dolaze u Partiju, ili bi trebalo da dođu, jer su već prekaljeni u svakodnevnom borbama.«²

Uključivanje u Partiju novih članova iz redova radnika, seljaka i inteligencije, koji su ušli ili pokazuju spremnost da uđu u borbu, životno je pitanje daljeg razvoja narodnooslobodilačke borbe i revolucije. Novi članovi su nove snage i nova krv u vezivnom tkivu Partije i masa. Zato Tito smatra da među najvažnije zadatke organizacione izgradnje u 1941. godini, kada je veći broj članova Partije i SKOJ-a izgubio živote u borbi, ulazi »suzbijanje« svim silama »sektaškog stava i nemarnosti po pitanju uvlačenja novih članova u Partiju«. On insistira na sistematskom radu s ljudima na terenu svake partijske organizacije, kako bi se pripremali za prijem u Partiju.

Nije nikada bilo dovoljno samo primiti nove članove Partije, neophodno je bilo njihovo svakodnevno idejno i političko uzdizanje. To pogotovu važi za uslove oružane borbe i revolucije. Tito ukazuje da je, bez obzira na teške uslove borbe i mnogobrojne probleme, koje moraju rešavati partijske organizacije, neophodno »odlučno pristupiti sistematskom teoretskom i političkom odgoju kadrova«.³ To je zadatak partijskih organizacija nezavisno od uslova pod kojima deluju.

Partija je u organizaciono-političkoj izgradnji u toku rata i revolucije morala da se bori istovremeno protiv sektaških tendencija i protiv velikih teškoća egzistencijalne prirode, da bi mogla ubrzano da odgaja nove kadrove koji se se slivali u njene strukture. Ali, zato što je shvatila njihov značaj i bila dovoljno uporna, njeni redovi su se povećavali, a rastao je i idejni nivo članova, tako da su mogli biti nosioci socijalističke revolucije jugoslovenskog društva.

BITNE KOMPONENTE RUKOVODEĆE ULOGE KPJ

Prethodna analiza upućuje nas na nekoliko bitnih zaključaka o karakteru i specifičnostima fenomena rukovodeće uloge KPJ u ratu i revoluciji. Svodenje rukovodeće uloge KP na komandovanje organizovanim snagama rata i revolucije, u najmanju ruku, teorijski i društveno-istorijski je neodrživo. Revolucionarna avangarda je predstavljala rukovodeću snagu rata i socijalističke revolucije, koja je svoju društvenu ulogu razrešavala putem idejnog usmeravanja radničke klase, seljaštva i poštene inteligencije (naziv iz tadašnje terminologije) i odlučivanja o bitnim pitanjima konkretne realizacije neposrednih ciljeva borbe. Ali, delujući kao integralni činilac organizovanih snaga revolucije, a ne kao faktor sa strane. Nekoliko komponenti se jasno izdvajaju kao bitne za razumevanje idejno-političke suštine avangardne uloge Komunističke partije Jugoslavije:

- neprestano idejno stvaralaštvo i pretvaranje njegovih rezultata u revolucionarnu praksu;
- političko-organizacioni aktivizam;
- prednjačeća aktivnost članova Partije i njihovih osnovnih organizacija u svakodnevnom akcijama organizovanih snaga revolucije.

Ove komponente revolucionarne uloge KP realizovane su u jedinstvenoj revolucionarnoj delatnosti snaga rata i revolucije, tako da je teško tvrditi koliki je i kakav bio realni odnos između teorije i prakse revolucije. Ima više razloga da se tvrdi da je došlo do najvećeg izraza jedinstva teorije i prakse. Drugo, zahvaljujući stvaralačkom odnosu Partije prema revoluciji, do izražaja je dolazilo opšteklasno i narodno stvaralaštvo, više nego ikada ranije i kasnije u socijalističkoj praksi.

NAPOMENE:

¹ E. Kardelj, »Put nove Jugoslavije 1941—1945«, »Kultura«, Beograd 1949.

² »Proleter«, br. 14—15/1942.

³ Isto.

⁴ Isto.

REALNA ROMANTIKA (o poeziji u listovima vojvodanskih brigada)

dušan popov

Vojničke novine, koje su u toku oslobodilačke borbe (1941—1945) sami borci pripremali, uređivali i na šapirografu ili rukom umnožavali, predstavljaju uzbuđljivo sveočanstvo jednog novog duha nepoznatog drugom armijama. Ovaj demokratski vid moralno-političkog i kulturnog uzdizanja boraca, koji je doprinio razvijanju drugarskih međuljudskih odnosa, afirmisanju klasnog smisla revolucionarne borbe i jačanju bratstva i jedinstva, koji je otkrivao duboku povezanost vojske s narodom — ispoljavao se i u mnogobrojnim listovima vojvodanskih brigada, bataljona i četa, kao i partizanskih odreda. Posebna karakteristika ove štampe jeste obilje pesama u njima. Gotovo da nije bilo broja bataljonskih i brigadnih listova bez stihova. Moglo se dogoditi da nema reportaža, da izostane »zabavni deo«, nisu svi urednici mogli da obezbede karikature i prigodne crteže, ali su pesme, izašle ispod pera i olovaka samih boraca, bile obavezni deo sadržine listova. Sa simpatijama i blagonaklono pišući o obilju pesama u štampi vojnih jedinica, *Slobodna Vojvodina* je po završetku rata nazvala tu poeziju »najlepšom i najrealnijom romantikom«. Reči te poezije su »slikovane prvo na bojnim poljima, sa puškom u ruci, u borbi protiv tlačitelja slobode«. Književni istraživači i kritičari reći će o njima svoj sud, mi ih ovde posmatramo novinarskim okom, onako kako smo ih doživeli pri prvom čitanju.

Većina vojničkih pesama neće nikada ući u antologije, niti ostati u istoriji književnosti kao poetske vrednosti. Mnoge su pisane ne samo bez ikakvih pravila versifikacije, što ne mora da bude mana, već i bez poštovanja ritma. Često su to samo rimovane prozne ispovedi, siromašnim jezikom iskazane. Ili politički članci sa rečima prelomljenim u stihove. Ne retko imitiraju narodnu poetiku. Ali, kad se prelistaju sačuvani listovi, mogu se naći i stihovi od prave poetske žice.

Retko kad je cela pesma, od početka do kraja, dobro salivena. Ako je isti ritam i sačuvan, ideje se banalizuju ili nemaju jednaku snagu. Ali ponekad se iz takvih pesama može izdvojiti po nekoliko stihova koji deluju snažno i imaju trajnu vrednost. Zajednička je karakteristika svih pesama, i onih što to nisu, i onih što imaju dosta dobro poetsko tkivo, da su pisane iskreno, da su izvirale iz misli i osećanja boraca, da su izražavale atmosferu i raspoloženje u tim teškim, ali slavim, ratnim danima.

U vreme kada su nastale, te pesme su delovale prevashodno snagom svoje autentičnosti, svojim zanosom, borbenim duhom kojim su bile zadajene i imale su velikog odjeka kod boraca. Ali i današnjeg čitaoca mora impresionirati to masovno pevanje, taj poriv koji je iznutra gonio borce da sebe iskažu kroz stihove. Jer, nije se radilo o dvoje-troje pesnika u svakoj brigadi, mada se ista imena često sreću, već o ogromnom broju boraca u svakom bataljonu, u svakoj četi, koji su pokušavali da se izraze na poetski način. Ljudi koji do dolaska u partizane, u jedinice naše vojske, nisu često imali prilike ni da saznaju nešto o poeziji, niti da pročitaju neku knjigu stihova — smelo i bez ikakvih kompleksa laćali su se pera da sami ispevaju nešto o onome što su razmišljali, što ih je oduševljavalo, što ih je nosilo iz okršaja u okršaj, ali i ono što im je rasplamsavalo mržnju i pobuđivalo težnju za osvetom.

Kada se te pesme posmatraju u kontekstu sa atmosferom u kojoj su nastale, kada se zna da su ih borci ispevali u teškim marševima ili besanim noćima, dok su topovi grurali, da su ih beležili na komadiću papira negde nađenom, nezašiljenom mastiljavom ili običnom olovkom, u kratkim predasima između bitaka, ako se podsetimo da su ih pisali i neškolorani i oni koji su tek naučili da pišu, da one nisu bile plod pesničkih ambicija, jer ovi ljudi nisu sebe smatrali pesnicima, već da su samo pisani trag misaonog i emotivnog sveta onih koji su im svoju dušu udahnuli — onda se njihova vrednost višestruko povećava i one dobijaju snagu značajnog dokumenta o visokoj političkoj svesti, o slobodi ličnosti naših boraca i o demokratskom duhu naše vojske u velikoj revolucionarnoj epopeji nazvanoj narodno-oslobodilačka borba.

Borci su u svojim pesmama govorili nežno i sentimentalno kad su se svojim najmilijih kod kuće sećali, ponosno i snažno kad su pevali o našim poredama, gordo i s ljubavlju kad su o Titu govorili, besno i osvetoljubivo kad su fašiste i njihove zločine pominjali; borbeno i nepomirljivo kad su pozivali u borbu, vedro i sa simpatijama kad su opisivali svoje drugove i situacije iz vojničkog života, oporo i podmešljivo kad su se obarali na fašističke laži i smicalice. Jedan od pesnika je to i stihovima iskazao u listu *Naša uzdanica* (IV brigada), govoreći o rečima pesama nastalim u našim jedinicama:

*Jedne šibaju k'o munje,
druge su kao rosa
na jutarnjem suncu.
Neka je teška k'o kletva,
a mnoga tugu liječi.*

Sve teme kojima su se borci u svojim pesmama bavili bile su inspirisane ratom i revolucijom. Bila su to teška vremena kada se nije moglo pevati o cveću i žuboru potoka, niti o ljubavnim uzdisajima. Čak i kad bi se prepustili mirnodopskim mislima i maštali o budućem životu, borci su to zadržavali za sebe ili prenosili na najbliže drugove i drugarice u međusobnim